

УДК 821.161.2. – 31.09+929 Яворівський

Двуличанська О. А.

ХУДОЖНІ ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКЗИСТЕНЦІЙНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ В РАННІЙ ПРОЗІ В. ЯВОРІВСЬКОГО

Екзистенція як філософська категорія ставала предметом вивчення не лише науковців цієї галузі, але й істориків, літературознавців, мистецтвознавців. Екзистенціалізм як течія виник в першій десятиліття ХХ століття після Першої світової війни, що призвела до соціально-економічної і світоглядної кризи в Європі та Росії. Основні ідеї цієї філософської течії були представлені в роботах Н. Бердяєва, М. Гайдегера, С. К'єркегора, Г. Шпета, К. Ясперса.

Екзистенційні мотиви у творчому доробку письменників ХХ століття, зокрема В. Винниченка, В. Підмогильного, О. Ольжича, Т. Осьмачки, Є. Плужника, В. Стуса, В. Шевчука досліджували Т. Гундорова, М. Зубрицька, Л. Онишкевич, С. Павличко, Г. Сиваченко, Ю. Тарнавський та інші.

Суспільно-політичні зміни, що відбувалися в країні 60-х років ХХ століття, помітно вплинули і на художні пошуки в літературі, адже сама доба шістдесятництва, за визначенням Д. Дроздовського, є феноменом екзистенціальний [2, с. 109], оскільки пануючими настроями цього часу були відчай, відчуженість від соціуму.

Мета нашої розвідки полягає в дослідженні художніх засобів, за допомогою яких творчо втілюються проблеми буття в ранній прозі молодшого представника покоління шістдесятників В. Яворівського.

З огляду на молодий вік та творчу недосвідченість, екзистенційні проблеми, що їх торкається письменник, не мають тієї глибини й філософського узагальнення, як це відбувається, наприклад, у прозі більш творчо зрілого В. Шевчука. Однак вже у малих прозових формах перших збірок автор торкається проблеми людської знереалізованості, самотності, зокрема в особистісній, почуттєвій сфері. Так, у новелі „Віддайте Ониськові минуле”, що є чи не єдиним твором означеного жанру ранньої прози письменника в класичному його вигляді (наявність стрімкого розвитку сюжету, в центрі – незвичайна подія (раптова, передчасна смерть чоловіка головної героїні), несподівана розв'язка тощо), письменник, виокремлюючи звичайну людину з натовпу, намагається передати її виїнятковість через характеристику ключових деталей роботи, уникаючи в даному випадку розлогих описів. Тому ключовими деталями в роботі головного героя Ониська виокремлено домовини та колиски: „Зробить ліжко – на труну схоже, зліпить стільчик

– ну викапана колиска. Або наполовину те, а наполовину те – як кентавр” [5, с. 82], що символізують вічний, безперервний і тісно пов’язаний між собою процес – „народження / смерть”, відображений метафорою: „життя і смерть чергу переплутали, тлумляться десь там між собою...” [5, с. 82].

У переважній більшості метафорика новели сприяє образному, емоційному відображенню внутрішніх переживань персонажів. Торкаючись проблеми „чужих” людей в подружжі, письменник так влучно передає психологічний стан головної героїні Ольги, яка перебувала в радісному очікуванні першої шлюбної ночі: „У прибраній, дзвінкій Ольжиній душі навшпиньках ходило чекання” [5, с. 83]. При цьому вже в ранніх творах В. Яворівського відчутна тенденція відображення інтимних почувань героїв як невід’ємної складової всього життя, що згодом більш яскраво виявиться у великих жанрових формах письменника. Означену художню особливість структури творів автора визначаємо як „плотську” прозу, що відбиває особливості світоглядної позиції В. Яворівського.

Не здобувши в сімейному житті тих цінностей, до котрих прагнула, Ользі „тісно було в самій собі, вона ув’язнила в собі терпкий, густо замішаний смуток” [5, с. 82]. Засоби, що окреслюють думки та переживання героїні, та ті, що зображують опис зовнішності та поведінки героя, здебільшого мають антитезове спрямування, підкреслюючи тим самим антогоністичність внутрішніх світів чоловіка і дружини, так, наприклад, за допомогою кольористики: „Несла поперед себе двадцять років м’якої запеченої чистоти ... Забіліла постіль, як білий проруб серед ночі. Чорна Микитина голова лежала на подушці, мов болото на спині лебедя” [5, с. 83]. Метафорою на дотиковому рівні „м’яко / твердо”, що має антитезове спрямування та лаконічно відображає особливості стосунків у родині, є характеристика сміху героїні: „При людях посипала світ хрустким сміхом, хоч у міхи його набирай. А дома обсипала ним Микиту, мов колючою половою” [5, с. 82]; „спить у її сміхові, як у будяках” [5, с. 83].

Як стверджує С. К’еркегор, смерть – „психологічна хвороба, смертельний гріх відчаю, і витворює ключові елементи екзистенційної структури – „боязнь”, „страх”, „абсурд” [3, с. 39]. Раптова смерть чоловіка, який виступає у творі як „механічний” учасник життя („може, він своє відробив...” [с. 83]), викликали в душі героїні суперечливі почуття: співчуття до померлого і образа за нещасливі роки подружнього життя: „її плач не вмівався в хату”; „тиша гусла від землі до стелі...” [5, с. 84]. Внутрішній психологізм посилюється шляхом синтаксичної постановки в один ряд дієслів на позначення різноемоційних дій і станів людини: „– Ониську, он штани в тебе на коліні протерлися, скинь, та зашию тобі, я сьогодні вже достиглі черешні їла, мій Микита помер, а в тебе в хаті все жужмом лежить, треба домовину Микиті зробити” [5, с. 84]. Несподіваний прояв турботи з боку жінки, яка, вочевидь, була

йому небайдужою, збудує у внутрішньому світі головного героя Ониська донедавна забуті відчуття й емоції та надію на здобуття сімейного щастя, що передано метафоричними сполуками „душа летіла в якусь безодню й вилітала звідти назад. Встиг ухопити лише сук райок своєї мислі: а може...” [5, с. 84]. Особливо підкреслює емоційну припіднятість Ониська те, що замість домовини, він почав майструвати колиску. Тим самим автор висловлює життєствердну позицію про всепереможну й життєдайну силу любові в долі кожної людини.

Подібними настроями просякнуте й оповідання „До Дунаю”, в якому автор торкається проблеми любовного „трикутника” та подружньої зради, але не банального фізичного задоволення, а глибинності та приреченості почуттів закоханих, кожен з яких перебуває у шлюбі. Персоніфіковане поняття „Любов” виступає асоціонімом-символом у творі, що „посилує чуттєво-образне сприйняття [...], спонукає читача до роздумів, пошуків художньої істини” [1, с. 221]. Оповідна манера від першої особи, внутрішні монологи-роздуми та умовно-діалогічне мовлення надає творові сповідального характеру та піднімають загальнофілософські питання сенсу буття, „руху до власних першоджерел як закономірності нашого століття” [5, с. 136], плинності часу, що репрезентує собою в даному контексті споконвічний український фольклорний символ – Дунай: „– Мені лячно, що Дунай так вічно й солодко тече для того, щоб все таки загубитись і зникнути в солоній безвісті моря” [5, с. 98], „– Його доля – текти. Його мета не в тому, щоб упасти в море. А – текти. Не починатись і не кінчатись – текти. Повертатися назад – і текти, текти знову. Його найвищий сенс – бути Дунаєм... Розумієш, мета – бути” [5, с. 98]. Окрім того, в міфологічному світосприйнятті давніх українців Дунай співвідносився із своєрідним кордоном між двома світами: земним і потойбічним (пісні „Ревуть води, шумлять лози”, „Ішли молодці рано з церковці” тощо), мирним і військовим (як, наприклад, у пісні „Тихий Дунай бережечки зносить”), а також у вигляді певної перепони в закоханих, яку неможливо здолати („Ой там, за Дунаєм” та ін.). Останній мотив своєрідно трансформується В. Яворівським в якості морального, соціально обумовленого нездоланного бар’єру між коханцями. Однак, окреслені проблеми, на жаль, не знаходять достатньої заглибленості та завершеності в оповіданні. Крім цього, символ у творі має також семантику „зв’язку часів”, взаємообумовленості сьогодення та минулого: „ріка, що тече крізь усі пісні нашого народу” [5, с. 98], „Дунай як вічна й нескінчена прамелодія” [5, с. 98] тощо. Поряд із народнопоетичним осягненням образу цієї ріки, в оповіданні вбачаємо власнеавторське його трактування, зумовлене загальним контекстом твору, що будується на мотивованій бінарній опозиції „ріка (простір свободи любові) / берег (простір соціально обумовлений, урбанізований, а відповідно – невірний)”: „Добре, що ми зараз з тобою не на землі. На ній мені все одно лячно, весь час назирці за мною ходило минуле... Земля мені

нагадувала про того, кого я вже давно не люблю, але просто за інерцією тягну з ним одного воза, на якому сидить наша дитина” [5, с. 103]. Подібно до жанрів фольклорного походження (балада, різноматичні народні пісні тощо), в оповіданні В. Яворівський вдається до використання психологічного паралелізму метафоричного характеру, що передбачає співставлення емоційного настрою персонажу із явищами природи в цей момент: „Низьке небо було десь зовсім поруч. На ньому не видно ні хмар, ні прояснень між ними – суцільне, важке й нерухоме” [5, с. 101], що цілком відповідає внутрішньому стану занепокоєння й переживань головних героїв, які напередодні розлучення перебувають у стані „межової ситуації”.

Отже, В. Яворівський вже у ранніх творах торкається важливих питань людського існування. Метафорика малих прозових форм допомагає емоційному відображенню внутрішніх переживань героїв, які, здебільшого, зображені у граничних ситуаціях, що потребують від них неабияких моральних зусиль. Художня деталь в структурі цих творів несе функцію посилення психологічного сприйняття внутрішніх проблем та конфліктів персонажів. Ця стаття є частиною поглибленого дослідження художньої прози письменника, що знайде своє втілення в подальших розвідках.

Література

1. Галич О. Теорія літератури: Підручник / Галич О., Назарець В., Васильєв Є. – К.: Либідь, 2001. – 488 с. **2. Дроздовський Д.** Код майбутнього. Криза людини в європейській філософії: від екзистенціалізму до українського шістдесятництва. – К.: Видавничий дім „Всесвіт”, 2006. – 170 с. **3. Долгов К.** От Киркегора до Камю: Очерки европейской философско-эстетической мысли XX века: монографія / К. Долгов. – М.: Искусство, 1990. – 399 с. **4. Коваль Ю.** Глибини джерел / Ю. Коваль // Жовтень. – 1971. – № 12. – С. 134 – 137. **5. Яворівський В.** Твори у 5 т. – К.: Фенікс, 2008. – Т. 2: [Передм. Л. Талалай; Післямова А. Дімаров, М. Слабошпицький] / В. Яворівський. – К.: Фенікс, 2008. – 642 с.

Двуличанська О. А. Художні засоби реалізації екзистенційної проблематики в ранній прозі В. Яворівського

У статті аналізуються особливості екзистенційної проблематики творів, що увійшли до складу двох перших збірок В. Яворівського. Увага акцентується на тому, що вже у ранніх творах автор торкається важливих питань людського існування. Метафорика малих прозових форм допомагає емоційному відображенню внутрішніх переживань героїв, які, здебільшого, зображені у граничних ситуаціях, що потребують від них неабияких моральних зусиль.

Ключові слова: екзистенція, проблематика, метафора, символ, художня деталь, жанр, новела, оповідання.

Двуличанская Е. А. Художественные методы реализации экзистенциальной проблематики в ранней прозе В. Яворивского

В статье анализируются особенности экзистенциальной проблематики произведений, вошедших в состав двух первых сборников В. Яворивского. Внимание акцентируется на том, что уже в ранних произведениях автор касается важных вопросов человеческого существования. Метафорика малых прозаических форм помогает эмоциональному отражению внутренних переживаний героев, которые в основном изображены в предельных ситуациях, требующих от них немалых моральных усилий.

Ключевые слова: экзистенция, проблематика, метафора, символ, художественная деталь, жанр, новелла, рассказ.

Dvulychanska O. Artistic means of existential issues in early prose of V.Yavorivskiy

The article examines the features of existential problems of the works forming part of the first two collections of V.Yavorivsky. Attention focuses on the fact that already in early works author touching important issues of human existence. Metaphor helps for an emotional display of internal experiences heroes who are mostly depicted in marginal situations that require of them to outstanding moral effort.

Key words: existence, problems, metaphor, symbol, art piece, genre, story, story.